

Piotr Cymanow

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

EKONOMICZNE SKUTKI MIGRACJI LUDNOŚCI OBSZARÓW PODGÓRSKICH

THE ECONOMIC OUTCOMES OF MIGRATION OF SUBMONTANE AREAS POPULATION

Słowa kluczowe: obszary górskie, ludność, migracje zewnętrzne

Key words: mountain areas, community, external migrations

Synopsis. Przedstawiono ekonomiczne skutki migracji zewnętrznych ludności obszarów podgórskich. Odniesiono się do historii ruchów migracyjnych, uwzględniono również istotne cechy dotyczące współczesnych uwarunkowań tego zjawiska. W części empirycznej zaprezentowano wyniki badań ankietowych zrealizowanych na obszarze powiatu suskiego.

Wstęp

Istotną cechą współczesnego świata jest mobilność. Dotyczy ona kapitału, produktów, informacji oraz, jak można ostatnio zaobserwować, coraz bardziej ludzi. Polska, w wyniku przyłączenia się do Unii Europejskiej również doświadcza odpływu pracowników za granicę. Widoczny nadal znaczny dysparytet w dochodach między starymi krajami Unii a nowymi spowodowały, że ludzie pragną wykorzystać fakt otwarcia się granic i obowiązującej swobody przepływu ludności. Temat migracji stał się jednym z najważniejszych punktów debat publicznych, analizie poddaje się skutki, zarówno w wymiarze społecznych, jak i ekonomicznym wpływu tego zjawiska na losy krajów jej doświadczających, w tym także i Polski.

Ruchy migracyjne w historii

Migracje towarzyszyły ludzkości od bardzo dawna, chociaż w różnych okresach charakteryzowały się inną intensywnością. Przemieszczanie się ludności zawsze miało związek z ważnymi zdarzeniami i procesami gospodarczymi, politycznymi czy społecznymi. W historii ruchów migracyjnych można wyodrębnić wielorakie przyczyny przemieszczeń związane z różnymi okresami historycznymi. Powodem migracji były na przykład wojny, najazdy, podboje, kształtowanie się państw lub choćby nawet konieczność zdobywania pożywienia [Nakonieczna 2007]. Migracje były też skutkiem wielkich odkryć geograficznych. Od wielu pokoleń dotyczą one również nas, Polaków. Rozpoczęły się w XVIII wieku, w czasie rozbiorów. Miały charakter polityczny i najczęściej były skierowane do krajów Europy zachodniej. Pierwsza masowa emigracja do Ameryki Północnej miała podłoże polityczne, gdyż wyjeżdżali uczestnicy Powstania Kościuszkowskiego, którzy obawiali się prześladowań. Kolejne fale emigracji były konsekwencją następnych powstań narodowych.

Na przełomie XIX i XX wieku rozpoczęły się wyjazdy biedniejszej części społeczeństwa „za chlebem”. Były one m.in. konsekwencją przeludnienia wsi i powolnego rozwoju przemysłu polskiego w latach międzywojennych, a więc miały charakter zarobkowy. Okres okupacji hitlerowskiej, czyli lata 1939-1944, charakteryzował się intensywnymi migracjami, a przemieszczenia miały charakter przymusowy. W latach 1944-1980 głównymi powodami migracji były: repatriacja Polaków z ZSRR, wyjazd z Polski ludności pochodzenia niemieckiego na podstawie umów rządowych oraz emigracja ludności żydowskiej. W latach 80. z kolei częstym rodzajem wychodźstwa była emigracja polityczna i kreacyjna, wynikająca z braku możliwości rozwoju. Lata 90., to natomiast czas przełomowy. W tym okresie wystąpiły odmienne cechy ruchów migracyjnych, w porównaniu z dotychczasową historią polskiej migracji. Stało się to na skutek uznania w 1989 roku praw obywateli do swobodnego podróżowania i ewentualnie osiedlenia się w obcym kraju. Polityczne przyczyny emigracji z Polski straciły więc na znaczeniu. Bardzo ważnym momentem było przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 roku. Sprawilo to bowiem, że otworzyły się granice dla legalnej pracy w niektórych państwach europejskich. Miało to z pewnością znaczący wpływ na nasilenie się zjawiska migracji [Lalak 2007].

Obecnie migracje stały się procesem powszechnym o charakterze globalnym. Wpływ na wzmożenie ruchów migracyjnych ma niewątpliwie rozwój technik transportu, które znacznie ułatwiły i skróciły czas podróży na dalekie odległości. W największej mierze mamy do czynienia z migracjami o charakterze zarobkowym, które najsilniej oddziałują na rozwój państw. Migrację zarobkową definiuje się jako „przestrzenne przemieszczenie ludności zawodowo czynnej podejmowane w celu poprawy sytuacji życiowej własnej i członków rodziny”. Często jednak zdarza się tak, że wyodrębnienie tego typu migracji, spośród licznych pozostałych, jest bardzo trudne lub wręcz niemożliwe. Ludzie przemieszczając się zmieniają swoje postanowienia co do charakteru i długości pobytu, nierzadko też ukrywają prawdziwy cel migracji [Dębowska 2007].

Cechy współczesnych migracji

Rozpatrując ruchy migracyjne można zauważyć kilka bardzo charakterystycznych właściwości tego zjawiska. Pierwszą jest globalizacja migracji, która powoduje wzrost liczby krajów doświadczających tego procesu, głównie kraje te stają się krajami wysyłającymi. Globalizacja umożliwia międzynarodowy przepływ ludności, kapitału, którego żadne państwo nie jest w stanie już kontrolować. Coraz większa liczba ludności decyduje się na przekroczenie granicy, zwiększa się także liczba osób posiadających więcej niż jedno obywatelstwo, wiele osób znajduje zatrudnienie w międzynarodowych korporacjach [Borowiak, Szarota 2004].

Kolejną cechą jest coraz bardziej widoczna feminizacja międzynarodowej migracji. Kobiety zaczynają odgrywać kluczową rolę w migracjach. Czynnikiem przyciągającym jest przede wszystkim wzrastające zapotrzebowanie na pracę tradycyjnie podejmowaną przez kobiety, w szczególności w charakterze opiekunki lub pomocy domowej. Sytuacja ta wynika z tego, iż kobiety w krajach rozwiniętych często nie mogą pogodzić kariery zawodowej z obowiązkami domowymi i decydują się na zatrudnienie imigrantek. Ponadto, przyczyną feminizacji migracji jest spadek zapotrzebowania na zawody, które są domeną mężczyzn, np. w budownictwie i górnictwie [www.sgh.pl 2009].

Ważną cechą ruchów migracyjnych jest także ich zróżnicowanie. Coraz więcej państw doświadczają bowiem jednocześnie różnych rodzajów migracji. Zazwyczaj łańcuch migracyjny rozpoczynany jest przez jedną formę migracji, a w dalszej kolejności zasilany przez jej kolejne typy.

Istotną rzeczą charakteryzującą migracje zarobkowe jest fakt, iż coraz rzadziej dotyczą osób o niskich kwalifikacjach, a coraz częściej wysoko wykwalifikowanych pracowników. Osoby dobrze wykształcone, zajmujące wysokie, dobrze opłacane stanowiska, takie jak np.: menadżer, pracownik naukowy lub bankowiec, zachęczone wizją wyższych zarobków i możliwością rozwoju kariery, migrują do krajów wysoko rozwiniętych oraz między nimi. Zdarza się również tak, że niespodziewany awans wiąże się z koniecznością zmiany miejsca zamieszkania.

Ważną cechą ruchów migracyjnych jest też ich polityzacja. Raport przygotowany przez OECD, dotyczący trendów migracji międzynarodowych z 2007 r. wręcz stwierdza, że migracje międzynarodowe znalazły się w centrum stosunków międzynarodowych” [Nakonieczna 2007]. Kraje przyjmujące, wykazując duże zainteresowanie zjawiskiem migracji, zwłaszcza ze względu na dwa aspekty: ograniczenie i zwalczanie nielegalnej migracji oraz badanie związku pomiędzy migracjami a rozwojem, decydują się na współpracę z państwami wysyłającymi.

Metodyka badań

Przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych na grupie 50 pełnoletnich mieszkańców powiatu suskiego. Badanie miało postać wywiadu z kwestionariuszem, dobór próby o charakterze celowo-losowym. W badanej grupie nieznacznie przeważały kobiety, gdyż stanowiły 52% zbiorowości. W badanej zbiorowości zdecydowanie przeważali respondenci w wieku od 26-35 lat. Było ich 20, co stanowiło 40% całej grupy, w tym 9 mężczyzn i 11 kobiet. Równie liczna była grupa osób w wieku od 18-25 lat (17 osób – 34%, w tym 5 mężczyzn i 12 kobiet). Trzecią pod względem liczebności grupą była grupa respondentów w wieku od 36-45 lat (9 osób, w tym 7 mężczyzn i 2 kobiety). Stosunkowo najmniej było osób powyżej 45 roku życia, tylko 4 (8%), w tym 3 mężczyzn i 1 kobieta.

Pod względem wykształcenia dominowały osoby z wykształceniem wyższym – 16 osób, co stanowiło 32% ogólnej zbiorowości. 12 osób, czyli 24% miało wykształcenie średnie zawodowe, 18% wszystkich ankietowanych, czyli 9 osób zadeklarowało, że ma wykształcenie średnie ogólnokształcące, 16%, czyli 8 osób – zasadnicze zawodowe, 4 osoby, czyli 8% – policealne, a tylko 1 respondent miał wykształcenie podstawowe.

Analiza ekonomicznych konsekwencji wyjazdów zagranicznych

Wiele badań dotyczących migracji obszarów wiejskich – w tym regionów podgórskich – wskazuje, iż udział samych rolników w migracjach nie jest zbyt wysoki. Migrują natomiast członkowie ich rodzin – osoby często lepiej wykształcone, mające świadomość, iż w przeludnionych agrarnie terenach wiejskich, o słabych warunkach przestrzenno-przyrodniczych, działalność typowo rolnicza staje się nieefektywna ekonomicznie. Podobnie, jak to miało miejsce na początku ubiegłego wieku, migracje zarobkowe ludności obszarów podgórskich stają się sposobem stopniowego odejścia z tej sfery gospodarki, będąc przez zmianę mobilności pomostem do zmiany prowadzonego modelu życia [Wieruszewska 2007].

Analiza zjawiska migracji pokazuje, że „decyzja o migracji jest wynikiem działania czynników wypychających w miejscu pochodzenia i czynników przyciągających w potencjalnym miejscu pobytu oraz przeszkód jakie potencjalny emigrant musi pokonać, aby znaleźć się w miejscu docelowym” [Dębowska 2007]. Czynniki „wypychające” w kraju pochodzenia, zazwyczaj są związane z czynnikami „ciągnącymi” do kraju emigracji (tab. 1).

Według teorii sieci migracyjnych przyczyną podjęcia decyzji o migracji są związki, relacje pomiędzy byłymi migrantami a przyszłymi. Emigranci są traktowani przez następnych migrantów jako nieocenione źródło wielu cennych informacji. Mogą ustrzec ich przed problemami, których sami doświadczyli, udzielić pomocy finansowej lub pomóc w znalezieniu pracy. Każda następna fala migrantów jest dla kolejnej wsparciem. W ten sposób tworzy się łańcuch, w którym każde ogniwo powoduje wystąpienie następnego. Migracja jest więc procesem, który raz rozpoczęty sam się „napędza”.

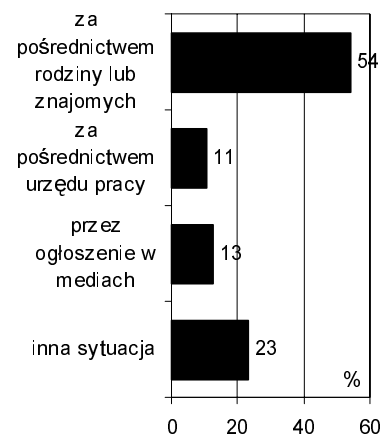
Tezę tę potwierdzają wyniki badań, z których wynika iż ponad połowa respondentów znalazła pracę zagranicą za pośrednictwem rodziny lub znajomych, którzy wcześniej pracowali w taki sposób (rys. 1).

Analizując z kolei przyczyny wyjazdów migracyjnych opisywanej społeczności na plan pierwszy wysuwa się motyw ekonomiczny. Na chęć uzyskania wyższych zarobków wskazuje blisko 60% badanych, a ok. 20% za główną przyczynę migracji podaje brak możliwości znalezienia pracy na miejscu. Czynniki związane z chęcią zdobycia wykształcenia, doskonalenia języków obcych lub względy rodzinne mają charakter drugorzędny (6-8% wskazań). Z wywiadów wynika, iż są to determinanty uzupełniające decyzję o wyjeździe.

Kolejne pytanie dotyczyło celów, na jakie wydatkowano środki zarobione na wyjeździe (rys. 2).

Badane osoby najchętniej przeznaczały pieniądze na zakup lub remont nieruchomości oraz inne cele takie, jak np.: ślub i wesele lub operacja i lekarstwa dla członka rodziny. W dalszej kolejności najczęściej wskazywanymi odpowiedziami były: dalsze kształcenie i edukacja, zakup samochodu, założenie własnej działalności gospodarczej. Najrzadziej ankietowani z zarobionych pieniędzy spłacali zobowiązania.

W kolejnym pytaniu respondenci zostali poproszeni o dokonanie oceny swojej decyzji o migracji. Aż 80% ankietowanych uważa swoją decyzję za słuszną, tylko 4% żałuje swojej decyzji, a 16% ma trudności w jej ocenie. Badane osoby zapytano także, jak po powrocie z migracji układa się ich

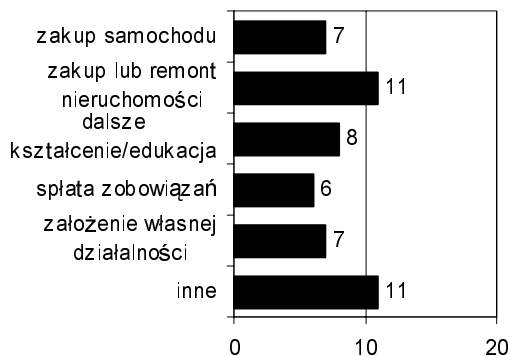
Rysunek 1. Sposoby poszukiwania pracy

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. Motywy migracji

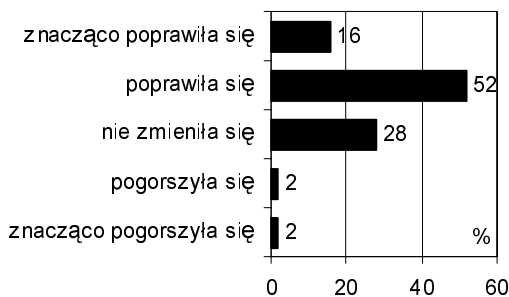
Motywy migracji	wypychające	ciągnące
Ekonomiczne i demograficzne	ubóstwo, bezrobocie, niskie płace, wysoki przyrost naturalny, brak podstawowej opieki medycznej, braki w systemie edukacji	perspektywa wyższych zarobków, perspektywy poprawy standardu życia, rozwój osobisty lub zawodowy
Polityczne	konflikty, niebezpieczeństwo, przemoc, korupcja, łamanie praw człowieka	poczucie bezpieczeństwa, wolność polityczna
Spoleczne i kulturowe	dyskryminacja wynikająca ze względów etnicznych, religijnych	łączenie rodzin, migracja do kraju przodków, brak zjawiska dyskryminacji

Źródło: Dębowska 2007.

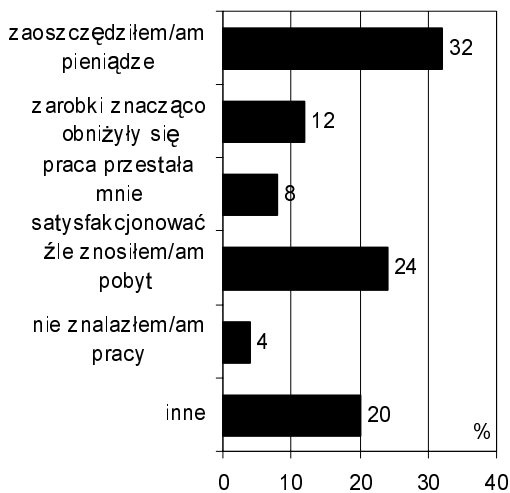
Rysunek 2. Główne kierunki wydatków zarobków migrantów

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Ocena sytuacji finansowej po powrocie z migracji

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 4. Główna przyczyna powrotu do kraju

Źródło: opracowanie własne.

sytuacja zawodowa i sytuacja finansowa. 48% migrantów pracuje w nowym zawodzie, 42% wykorzystuje umiejętności zdobyte na migracji, a 10% to bezrobotni. W przypadku sytuacji finansowej (rys. 3) – 52% badanych deklaruje, że uległa poprawie, 28% uznało, że sytuacja finansowa nie zmieniła się, 8 osób (16%) stwierdziło znaczącą poprawę, 1 osoba wybrała odpowiedź „pogorszyła się” i również 1 osoba wskazała opcję „znacząco się pogorszyła”.

Następne pytanie dotyczyło opinii na temat skutków zjawiska migracji zarobkowych. W odpowiedziach, spośród których respondenci mogli wybierać, znajdowały się 3 skutki pozytywne i 3 negatywne. Częściej padały opinie pozytywne, które stanowiły 73% zaznaczonych odpowiedzi. Ponad 30% respondentów wskazało, iż dzięki migracjom zarobkowym możliwe jest inwestowanie nagromadzonego kapitału po powrocie. Pozytywnie postrzegano również możliwość rozwoju zawodowego i edukacyjnego, a także pomoc rodzinie w kraju przez transfer części wypracowanych środków. Wśród negatywnych odpowiedzi dominowała opinia, iż poprzez migracje zarobkowe w kraju brakuje do pracy młodych, wykształconych ludzi, którzy wolą spełniać się zawodowo za granicą. Wskazano też uszczerpiecie kasy państwa, z tytułu podatków trafiających do budżetów krajów gospodarzy.

Na zakończenie badania zadano pytanie dotyczące przyczyn powrotu respondentów do kraju (rys. 4).

Z powyższego zestawienia wynika, że 32% ankietowanych, jako główny powód powrotu do kraju podaje zaoszczędzenie wystarczającej kwoty pieniędzy, a więc – zrealizowanie celu ekonomicznego, stanowiącego główny powód wyjazdu. Na drugim miejscu źle znoszenie rozłąki z rodziną (odpowiedź wskazało 24% respondentów). 20% badanych podało inne powody powrotu z migracji takie, jak np.: choroba kogoś bliskiego. 12% badanych wróciło ze względu na to, iż znacząco obniżyły się ich zarobki, 8% migrantów przestała satysfakcjonować wykonywana praca, a 4% ankietowanych nie znalazło w ogóle pracy, co w efekcie zmusiło ich do powrotu do kraju.

Wnioski

Na podstawie dokonanej analizy można wyodrębnić następujące wnioski.

1. Głównym motywem przemieszczenia się respondentów były czynniki ekonomiczne. Ludzie odczuwają potrzebę polepszenia warunków życia, powody polityczne, czy religijne nie mają już znaczenia w decyzjach migracyjnych współczesnych Polaków.
2. Migracje zarobkowe są dobrym źródłem uzupełnienia niedoborów kapitału ludności wiejskiej, coraz częściej stanowią również naturalny pomost do podejmowania działań poza rolnictwem: działalność gospodarcza, edukacja i przechodzenie do innych obszarów gospodarki: zwłaszcza w obszarach defaworyzowanych, do jakich zaliczane są obszary górskie i podgórskie.
3. W społecznościach lokalnych występują silne relacje wspólnotowe, co ułatwia przepływ ludności i znalezienie pracy na emigracji: co jest zgodne z założeniami teorii sieci migracyjnych.
4. Większość badanych osób pozytywnie oceniła swój pobyt na emigracji, odnosząc sukces finansowy oraz osobisty. Negatywne konsekwencje migracji oceniane są przede wszystkim w odniesieniu do skali makroekonomicznej – uszczuplenia naszego kraju w sensie kapitału ludzkiego i podatkowym.

Literatura

- Borowiak A., Szarota P.** 2004: Tolerancja i wielokulturowość – wyzwania XXI wieku. Wyd. Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa, s. 56.
- Dębowska O.** 2007: Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz. Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji, Kraków.
- Lalak D.** 2007: Migracja – uchodźstwo – wielokulturowość. Wyd. Akademickie Żak, Warszawa, s. 152-153.
- Nakoneczna J.** 2007: Migracje międzynarodowe a rozwój państwa. Wyd. Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wieruszewska M.** (red.) 2007: Tu i tam. Migracje z polskich wsi za granicę. IRWiR PAN, Warszawa, s. 19, 35-38. [www.sgh.waw.pl/prywatne/mpodog/Dydaktyka/Demografia/demografia_-_w9-_lic-2009-www.pdf+feminizacja+migracji&cd=8&hl=pl&ct=clnk&gl=pl].

Summary

The paper refers to the history of migration movements but considers also some characteristics of contemporary conditionings of this phenomenon. It was indicated that job migration is a good source of supplementing deficiencies of capital faced by rural communities and frequently are also naturally lead to undertaking off-farm economic activities, upgrading education and moving to other areas of economy, particularly in less favoured areas, to which submontane and mountain areas are classified. The empirical part of the work presents the results of survey studies conducted in the suski county. A majority of the surveyed persons positively assessed their stay abroad because they gained both economic and personal satisfaction. Negative consequences of migration were assessed in the first place with reference to the macroeconomic scale – in the sense of depleting our country's human capital and taxes.

The article also discussed a theory of migration networks as the main agent increasing the scale of job trips of the inhabitants of submontane areas.

Adres do korespondencji:

dr inż. Piotr Cymanow
 Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
 Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
 al. Mickiewicza 21
 31-120 Kraków
 tel. (12) 662 43 29
 e-mail: cymanow@poczta.onet.pl